

Komentar in karta: 2/3 SLA V129B.01 'slaba hiša'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'slaba hiša', knj. *bájta* (*â*), *kóča* (*ô*), *kájža* (*â*), je najpogostejši in najbolj razširjen leksem *bajta* (v SSKJ s pomenom 'majhna, preprosta hiša'). Leksem *bajta* se v gradivu za SLA pojavlja tudi kot poimenovanje za hišo v nevtralnem pomenu (gl. V129A.01), običajneje pa se ta izraz uporablja v pomenu B 'slaba hiša'; v T025 ima leksem *bajta* pojasnilo, da je to 'lesena hiša'. V T178 in T295 je zapisana še manjšalnica *bajtica*.

Pogost je tudi leksem *kajža* (v SSKJ z ekspresivnim pomenom 'majhna, preprosta hiša' ali 'majhno posestvo'), ki ima v T023 pripisana pomena 1. 'manjša hiša, v kateri so poleg glavne [hiše, op. T. J.] prebivale tete, strici, včasih tudi stari starši, za preužitkarje' in 2. 'manjša hiša, v kateri so živeli najemniki manjše posesti, z nekaj drobnice ipd., *kajžlarji*'. V T025 je ob leksemu zapisano, da kajž ni več; v njo so se umaknili ostareli iz glavne hiše. S pomenom 'slaba hiša' je leksem *kajža* zapisan npr. v T176, T195 in T318. Zlasti v koroških narečjih je zapisana različica *kajša*. Tudi za ta pomen so v gradivu zapisane manjšalnice: *hišica* (v pomenu 'slabša hiša v primerjavi z boljšo – večjo'), *hižica* in *hižička*. V nekaterih točkah izraza za pomen 'slaba hiša' nimajo, npr. T105 ali T409.

2. Morfološka analiza

hiša < *(*xyš*)-a ← stvnem. *hūs* *[hūš] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša')

hišica < *(*xyš*)-ic-a

hiška < *(*xyš*)-bk-a

slaba hiša < **slab*-a (*xyš*)-a ← **slab*-b 'slab, slaboten' + *(*xyš*)-a

stara Hiša < **star*-a (*xyš*)-a ← **star*-b 'star' + *(*xyš*)-a (H ≥ k v T060)

(ena) uboga hiša < *(*j*)*edbn*-a *u-bog*-a (*xyš*)-a ← *(*j*)*edbn*-b 'en, eden' + **u-bog*-b 'ubog, reven' + *(*xyš*)-a

ena grda Hiša < *(*j*)*edbn*-a *grd*-a (*xyš*)-a ← *(*j*)*edbn*-b 'en, eden' + **grd*-b 'ponosen, ohol' + *(*xyš*)-a (H ≥ k v T061)

lesena hiša < **lēš-en*-a (*xyš*)-a ← **lēš*-b 'les' + *(*xyš*)-a

pobita hiša < **po-bi-t*-a (*xyš*)-a ← **po-bi-ti* (← **po*- 'po' + **bi-ti* 'biti, tolči') + *(*xyš*)-a

podrta hiša < **po-dbr-t*-a (*xyš*)-a ← **po-der-ti* **po-dbr-q* 'podreti' (← **po*- 'po' + **der-ti* **dbr-q* 'odirati, skubsti, trgati, trebiti') + *(*xyš*)-a

strgana hiša < **sḃ-tbrg*-a-n-a (*xyš*)-a ← **sḃ-tbrg*-a-ti (← **sḃ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **tbrg*-a-ti 'vleči, lomiti, parati') + *(*xyš*)-a

- majhna hiša** < **mal-ix-ъn-a* (*xyš*)-*a* ← **mal-ix-ъn-ъ* (← **mal-ъ* 'majhen') + *(*xyš*)-*a*
- mihena hiša** < **mal-ix-ъn-a* (*xyš*)-*a* ← **mal-ix-ъn-ъ* (← **mal-ъ* 'majhen') + *(*xyš*)-*a*
- ena mala Hiša** < *(*j*)*edъn-a mal-a* (*xyš*)-*a* ← *(*j*)*edъn-ъ* 'en, eden' + **mal-ъ* 'mali' + *(*xyš*)-*a* (H ≥ k v T062)
- neočedena hiša** < **ne-o(b)-čęd-e-n-a* (*xyš*)-*a* 'neočiščena, neolepšana hiša' ← **ne* 'ne' + **o(b)-čęd-i-ti* 'očistiti' (← **ob-* 'ob, pri, okoli' + **čęd-i-ti* 'čistiti' ← **čęd-o* 'otrok, potomec') + *(*xyš*)-*a*
- krepašta hiša** < *(*krep*)-*ast-a* (*xyš*)-*a* ← *(*krep*)-*ast-ъ* (← *(*krep*)-*a* ← furl. *crepe* 'lobanja, črepinja') + *(*xyš*)-*a*
- poslovška hiša** < **po-sъl-ov-ъsk-a* (*xyš*)-*a* ← **po-sъl-ъ* (← **po-sъl-a-ti* ← **po-* 'po' + **sъl-a-ti* 'pošiljati') + *(*xyš*)-*a*
- hiša malo vredna** < *(*xyš*)-*a mal-o* (*verd*)-*ъn-a* ← *(*xyš*)-*a* + **mal-ъ* 'majhen' + *(*verd*)-*ъn-a* 'vreden' (← stvnem. *wert* 'vreden' (> nem. *wert* 'vreden'))
- hiša zdrta** < *(*xyš*)-*a sъ-dъr-t-a* ← *(*xyš*)-*a* + **sъ-der-ti* **sъ-dъr-ъ* (← **sъ(n)* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **der-ti dъr-ъ* 'odirati, skubsti, trgati, trebiti')
- hiža** < *(*xyž*)-*a* ← stvnem. *hūs-* *[hūž-] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša')
- hižica** < *(*xyž*)-*ic-a*
- mala hižica** < **mal-a* (*xyž*)-*ic-a* ← **mal-ъ* 'mali' + *(*xyž*)-*a*
- hižička** < *(*xyž*)-*ič-ъk-a*
- slaba hiža** < **slab-a* (*xyž*)-*a* ← **slab-ъ* 'slab, slaboten' + *(*xyž*)-*a*
- stara hiža** < **star-a* (*xyž*)-*a* ← **star-ъ* 'star' + *(*xyž*)-*a*
- uboga hiža** < **u-bog-a* (*xyž*)-*a* ← **u-bog-ъ* 'ubog, reven' + *(*xyž*)-*a*
- cimprana hiža** < *(*cimpr*)-*a-n-a* (*xyž*)-*a* ← *(*cimpr*)-*a-ti* (← bav. stvnem. *zimparōn* 'tesati, graditi, zgraditi' za stvnem. *zimbarōn* (> nem. *zimmern* 'tesati')) + *(*xyž*)-*a*
- revna hiža** < *(*rěv*)-*ъn-a* (*xyž*)-*a* ← *(*rěv*)-*a* ← bav. srvnem. **rōuwe* za srvnem. **riuwe* (> nem. *Reue* 'kesanje, žalost, bolečina, trpljenje, slab izgled') + *(*xyž*)-*a*
- hištrna** < *(*xištrn*)-*a* ← srvnem. *phistrīne* 'pekarna'
- hram** < **xorm-ъ* 'šotor, zgradba, hiša'
- cimprana hramba** < *(*cimpr*)-*a-n-a xorn-ъb-a* ← *(*cimpr*)-*a-ti* (← bav. stvnem. *zimparōn* 'tesati, graditi, zgraditi') + **xorn-ъb-a* (← **xorn-i-ti* 'hraniti')
- bajta** < *(*bajt*)-*a* ← ben. it. *baita*, furl. *baite* 'koča, bajta'
- bajtica** < *(*bajt*)-*ic-a*
- borna bajta** < **ubož-ъn-a* (*bajt*)-*a* ← **u-bog-ъ* 'ubog, reven' + *(*bajt*)-*a*
- kajža** < *(*kajž*)-*a* ← bav. nem. *Kaise, Kaische, Keische* 'kajža, koča' (pred prehodom *ž > š)
- kajžica** < *(*kajž*)-*ic-a*

kajša < *(*kajš*)-a ← bav. nem. *Kaise, Kaische, Keische* 'kajža, koča' (po prehodu *ž > š)

kajšlj- < *(*kajšl*)-a/-b/-i

koča < **kōt*-a 'koča'

kočur < **kōt-ur*-b

kočura < **kōt-ur*-a

kočarija < **kōt-ar*-(ij)-a

kočmurna < **kōt-ɔm-ur-ɔn*-a (Bajec 1950: 24)

stara koča < **star*-a *kōt*-a ← **star*-b 'star' + *kōt*-a

cimprana koča < *(*cimpr*)-a-n-a *kōt*-a ← *(*cimpr*)-a-ti (← bav. stvnem. *zimparōn* 'tesati, graditi, zgraditi') + *kōt*-a

butana koča < **but*-a-n-a *kōt*-a ← **but*-a-ti 'tolči' + **kōt*-a

tolčena koča < **tblč*-e-n-a *kōt*-a ← **telti* (< **telk*-ti) **tblk*-q 'tolči, stiskati, teptati' + **kōt*-a

tolčenica < **tblč*-e-n-ic-a

kuča < *(*kuč*)-a ← hrv. *kuća* (< **kōt*-a 'koča')

kučica < *(*kuč*)-ic-a

kučernica < *(*kuč*)-er-ɔn-ic-a (prim. hrv. *kùčara* 'koliba', *kùčerak* = *kùčetak* in *kùčerica*)

kučerda, nejasno

kučmarda, nejasno

kučandra, nejasno

slaba kuča < **slab*-a (*kuč*)-a ← **slab*-b 'slab, slaboten' + *(*kuč*)-a

stara kuča < **star*-a (*kuč*)-a ← **star*-b 'star' + *(*kuč*)-a

baraka < *(*barak*)-a ← nem. *Baracke* 'baraka', it. *baracca* 'baraka'

barakica < *(*barak*)-ic-a

blatnjača < **bolt*-ɔn-ač-a ← **bolt*-o 'blato, močvirje'

cimper < *(*cimpr*)-b ← bav. stvnem. **zimpar* za stvnem. *zimbar* 'gradbeni les, lesena zgradba, stanovanjski prostor, stanovanje' (> nem. *Zimmer* 'soba')

cimprača < *(*cimpr*)-a-č-a

cimpranjača < *(*cimpr*)-aŋ-a-č-a

ena groblja < *(*j*)eɔn-a *grobl*-a (< **grob*-j-a) ← *(*j*)eɔn-b 'en, eden' + **grob*-b 'grob'

lopa < *(*lop*)-a ← stvnem. *louba*, srvnem. *loube* 'uta, pokrit predprostor, veža' (> nem. *Laube* 'uta') v bav. izreki **lo(u)pe*

ka/lupa < *(*kalup*)-a ← nem. *Kaluppe* '(pre)bivališče' (// ≥ r (*karlupa*) v T404)

Koliba < *(*kolib*)-a ← hrv. in srb. *kōliba* (← tur. *kaliba, koliba* ← ngr. *kalyba* 'hiša, koča' < gr. *kalybē* 'koča, šotor') (K ≥ g v T395)

kopanja < *(*kopaŋ*)-a ← furl. *copagne* poleg *capane*, it. *capanna* 'koliba, koča'

zidina < **zid*-in-a < **zid*-b 'zid' ← **zid*-a-ti 'zidati' ← **zɔd*-a-ti **zid*q (< **zid*-j-q) 'z glino, ilovico ali blatom zapolnjevati iz vej narejeno steno'

zidanica < **zid*-a-n-ic-a ← **zid*-a-n-b ← **zid*-a-ti

- huta** < *(*xut*)-a ← stvnem. *hutt(e)a*, srvnem *hütte* 'koča, šotor' (> nem. *Hütte* 'koča, bajta')
- avsarica** < *(*avsar*)-ic-a (prim. *avsarica* 'preužitkarica; tam, kjer so živeli starši potem, ko so prepisali posestvo nasledniku'), verjetno v zvezi z nem. *Hausherr* 'gospodar' (← nem. *Haus* 'hiša' + *Herr* 'gospodar')
- paštuBa** < *(*paštub*)-a ← bav. srvnem. **patstube* 'koča; sušilnica (npr. za sadje)' oz. 'tam, kjer se je grelo (za preužitkarje)', srvnem. *badstube*, *batstube* (B ≥ v v T314)
- folovž** < *(*folovž*)-b ← srvnem. *vogelhūs* 'ptičja hišica' (> nem. *Vogelhaus*)
- tetoja** < *(*tetoj*)-a ← furl. *tetoie*, it. *tettoia* 'koča; nadstrešek'
- razdrtija** < **orz-dbr-t*-(ij)-a ← **orz-der-ti* **orz-dbr-ǝ* 'razdreti' ← **orz-* 'raz-' + **der-ti* **dbr-ǝ* 'odirati, skubsti, trgati, trebiti'
- podrtija** < **po-dbr-t*-(ij)-a ← **po-der-ti* **po-dbr-ǝ* 'podreti' (← **po-* 'po' + **der-ti* **dbr-ǝ* 'dreti')
- podrtina** < **po-dbr-t-in-a*
- poderiga**, nejasno, morda v zvezi s *podreti*
- lufthajzli** < *(*luftxajzl*)-i ← nem. *Luft* 'zrak' + avstr. bav. nem. *Häuslein* 'hišica, hiška' (pred prehodom bav. nem. **z* > *s*, tj. *[*haizəl*] > *[*haisəl*])
- brlog** < **bbrlog-ǝ* in **bbrlog-ǝ* ← **bbrl-o* 'umazano ležišče'
- kojota**, nejasno, morda povezano z nem. *Kajüte*
- ključanja**, nejasno, morda **kluč-an-a* ← **kluč-b* 'ključ'
- puda**, nejasno
- čuba**, nejasno
- coc**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *ena groblja* v T082, *lopa* v T119, *čuba* v T148, *folovž* v T234, *razdrtija* v T283, *poderiga* v T321, *puda* v T398 ter *zidina* in *kojota* v T413. Kot enkratnici sta kartirana tudi leksema *ključanja* v T369 in *blatnjača* v T407, ki se pojavita tudi kot tretji leksem: *ključanja* v T370 in *blatnjača* v T372.

Kot enkratnica z *barak-* je kartiran leksem *barakica* v T056.

Kot enkratnica s *cimpr-* sta kartirana leksema *cimper* v T399 in *cimpranjača* v T392.

Kot enkratnica s *hiž-* je kartiran leksem *hižička* v T375.

Kot enkratnica s *kajž-* je kartiran leksem *kajžica* v T205.

Kot enkratnica s *koč-* je kartiran leksem *kočarija* v T300.

Kot enkratnica s *kuč-* so kartirani leksemi *kučernica* v T349, *kučandra* v T381, *kučerda* v T409 in *kučica* v T387.

Kot enkratna besedna zveza s *hiš-* so kartirani leksemi *podrta hiša* v T013, *mihena hiša* v T017, *pobita hiša* v T025, *neočedena hiša* v T026, *poslovška hiša* v T035, *strgana hiša* v T058, *ena grda hiša* v T061, *ena mala hiša* v T062, *majhna hiša* v T116 in *kre pasta hiša* v T085.

Kot enkratna besedna zveza s *hiž-* so kartirani leksemi *revna hiža* v T292, *stara hiža* v T395 in *uboga hiža* v T414.

Kot enkratna besedna zveza s *hiš-* z desnim prilastkom je kartiran leksem *hiša zdrta* v T082.

Kot enkratna besedna zveza z *bajt-* je kartiran leksem *borna bajta* v T038.

Kot enkratna besedna zveza s *koč-* so kartirani leksemi *butana koč* v T366, *tolčena koč* v T367 in *stara koč* v T378.

Kot enkratna besedna zveza s *kuč-* sta kartirana leksema *slaba kuča* v T374 in *stara kuča* v T404.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *avsarica* v T025, *brlog* v T202, *bajta* v T265 in T386, *baraka* v T197, *blatnjača* v T372, *koča* v T008, T009, T097, T181 in T318, *butana koč* v T378, *tolčena koč* v T368, *cimprana koč* v T366, T368 in T378, *cimprača* v T369 in T372, *cimprana hramba* v T393, *hiša malo vredna* v T097, *slaba hiša* v T202 in T317, *hišica* v T008 in T178, *hiška*, *hištrna* in *lesena hiša* v T300, *hiža* v T388, *hižica* v T413, *mala hižica* v T407, *slaba hiža* v T408, *huta* v T025, T159, T212 in T373, *kajža* v T025, T181, T193, T071, T159, T195, T198, T217, T236, T241 in T380, *kajša* v T247, *karlupa*, *kajšlji* in *lufthajzli* v T404, *ključanja* v T370, *koliba* v T040, *kopanja* in *tetoja* v T100, *kočur* v T264, *kuča* v T414, *kučmarda* v T351, *kočmurna* v T347, *paštuba* v T197 in T314, *podrtija* v T049, T234, T339 in T381, *podrtina* v T407, *tolčenica* v T363 in T399, *coc* v T399 in *zidanica* v T372.

Kot nerelevantni odgovori so kartirani leksemi *kazon* s pomenom 'planinska koč, bajta' oz. 'koča za živino zunaj na pašniku' v točkah T060, T062, T074 in T080, *kolipindžu* v T405 in *kalapindža(n)* v T407 (morda v zvezi z imenom naselja *Kalapindža* v bližini Čakovca).

4. Uporabljena dodatna literatura

Koletnik 2014

5. Primerjaj

SLA: V129A.01 *hiša* (2/2), V180.01 *kmetija* (2/1); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: *619 *kućica* (*mala kuća*); ÚMNYa: /

6. Etnološka osvetlitev

Za pomen 'slaba hiša' so bili v preteklosti v uporabi izrazi *koča*, *bajta*, *kajža*, *želarija*, in sicer največkrat v povezavi z dejanskim družbenim položajem imetnika oziroma stanovalca (uporabnika), kakršna sta bila *kajžar* in *želar*, ali v povezavi stanovalca (uporabnika, najemnika) z dejanskim lastnikom (npr. velikim ali srednjim kmetom) v primeru prebivanja v najeti *koči* ali *bajti*. H kmetijam pripadajoče najemniške *koče*, *bajte*, *kajže* ali *želarije* so bile namreč praviloma manjše in slabše

grajene kot hiše gospodarjev (lastnikov). Te so bile največkrat zidane (kamen, žgana glinena opeka) ali delno zidane (delno lesene), medtem ko so pri najemniških hišah in hišah prebivalcev z dna družbene lestvice prevladovali les, nabita ilovica (blato), na soncu sušena glinena opeka, slama, redko kamen ali žgana glinena opeka.

V današnjem vsakdanjem življenju se izraza *bajta* in tudi *koča* skoraj povsod uporabljata tudi v primerih, ko lastnik ali uporabnik v neformalnem govornem položaju poimenuje svojo (ali najeto) hišo, ki pa nikakor ni nujno zgrajena slabo oz. ni v slabem gradbenem stanju. S takima izrazoma lastnik pogosto opravičuje celo nadstandardno gradnjo ali obnovo lastne hiše in omili izstopajoči videz glamurja, bahaštva, visokega življenjskega standarda in družbenega elitizma, ki ga sicer v javnem ali zasebnem življenju niti ne prikriva.

Prim.: Cevc 1984; Cevc 1992; SEL 2004